

SPROGPROBLEMET OG SKOLELOVSFORSLAGET

Af skoledirektør *Chr. Berthelsen*

Forslaget til den nye skolelov, som nu er blevet færdigbehandlet i landsrådet, har givet anledning til en livlig debat. Der har i Grønland – og ikke mindst i landsrådet – altid været en udbredt forståelse for uddannelsens betydning. Debatten om skolelovsforslaget har yderligere vist denne forståelse og interesse. I artikler i blade og tidsskrifter er det grønlandske og det danske sprogs placering i skolen blevet bragt på bane.

Det kunne være fristende at komme med en længere historisk redegørelse, men det tillader tiden ikke. Udviklingen er ganske kort følgende: Loven af 1925 åbnede mulighed for indførelse af dansk som fag i den grønlandske skole. Trods den energi og dygtighed, hvormed der blev taget fat på i 30-erne at udfærdige lærebøger og igangsætte undervisningen, kunne kun en lille del af skolebørnene deltage i danskundervisningen, fordi kun få dansktalende lærerkræfter var til rådighed. Krigen hindrede udsendelse af et yderligere antal af danske lærere. Særlig efter at Grønland har fået en ny skolelov i 1950, er der kommet fart i udsendelsen af danske lærere, og den meget hurtige stigning af skolebørnenes tal har nødvendiggjort, at der antages mange danske lærere. Skoleloven af 1950 har bl. a. givet mulighed for deling af børnene fra 3. klasse i 2 hold – nemlig a-klasser, hvor undervisningssproget er grønlandsk med dansk som fag, – og b-klasser, hvor undervisningssproget gradvis bliver dansk undtagen i religion og naturligvis i faget grønlandsk. Når spørgsmålet om effektivisering af danskundervisningen er blevet så aktuelt i dag, hænger dette ikke mindst sammen med den samfundsudvikling, der er sket i de sidste 15 år.

I den igangværende diskussion kunne det nogle gange se ud, som om der eksisterer to meget skarpe modsætninger, – den ene, der ensidigt går ind for grønlandsk som den eneste saliggørende og den anden, der går så stærkt ind for danskundervisningen, at der ikke synes at være levnet plads til det grønlandske sprog. Jeg vil gerne fastslå, at ingen i Grønland er modstandere af indlæring af dansk, og at ingen ønsker, at grønlandsk skal forsvinde.

Allerhelst så man, at udviklingen går derhen, at flest mulige kommer til at beherske grønlandsk og dansk lige godt. Det er denne opfattelse, som i almindelighed ud-

trykkes med, at man gerne vil lære så meget dansk som muligt, uden at det går ud over det grønlandske sprog. Det er faktisk den nærmere fortolkning af denne opfattelse, der i dag er genstand for diskussion, og det er særdeles vanskeligt at trænge til bunds i spørgsmålet – i hvert fald på en sådan måde, at alle kan blive tilfredse.

Man må gøre sig ganske klart, hvilken motivation indlæringen af dansk har. Man må finde ud af, hvorvidt dansk må betragtes som et støttesprog, eller hvorvidt solide danskkundskaber er en absolut betingelse for en uddannelse i et samfund som det grønlandske. Man må endvidere tage stilling til, hvorvidt den uddannelse, der fås i Grønland, skal kunne bruges andre steder – f. eks. i Danmark samt indenfor hvilke områder uddannelsen skal ske i Danmark. Spørgsmålet er ikke, hvorvidt man overhovedet skal lære dansk, men hvor meget dansk man skal lære, og i sidste ende, hvilke midler man skal bruge for at nå frem til en effektiv indlæring af dansk ved siden af det grønlandske sprog.

Det grønlandske samfund ordnes i disse år efter vesteuropæisk mønster, – en udvikling, der er blevet igangsat på baggrund af en politisk beslutning. Til de personer, der skal udføre forskellige betydende funktioner i det grønlandske samfund, stilles der krav om kvalifikationer, der må sidestilles med kravene inden for de samme funktioner i lande med tilsvarende samfundsordning. Det gælder inden for centraladministrationen, den kommunale forvaltning, sundhedsvæsenet, skolevæsenet samt inden for det tekniske og det kommercielle område. Dermed er det ikke sagt, at der inden for alle områder skal stilles krav om fuldkommenhed, idet der jo til enhver tid findes mange opgaver, der kan varetages af folk uden gennemført uddannelse, men for hvem en ekstra uddannelse og et grundigt kendskab til dansk altid vil være et stort plus. Men ønsker man, at hovedparten af de betydende funktioner i samfundet skal varetages af grønlændere, må man ikke vige tilbage for at tage konsekvenserne inden for uddannelsesområdet.

For et samfund, der ønsker at være udadvendt, er den materielle næring ikke tilstrækkelig. Udviklingen i Grønland må følges op af en åndelig og kulturel aktivitet, som i videst muligt omfang tager hensyn til de oprindelige grønlandske kulturelle traditioner. Den grønlandsksprogede litteratur på et par hundrede bogtitler er ikke tilstrækkelig, om så tallet kunne mangedobles i løbet af forholdsvis kort tid. Den meget omfattende dansksprogede litteratur må komme mange flere til gavn.

Når ønsket om en bedre uddannelse og bedre danskkundskaber fremsættes med større styrke i disse år, er det således ikke en tilfældighed. Det er en af de vigtigste forudsætninger for, at det grønlandske samfund betragtet som helhed skal kunne få tilstrækkelig gavn af den tekniske og den økonomiske udvikling, der sker i dag. Motivationen er klar og uomtvistelig. Skolen forsøger at følge med, men må mange gange erkende, at den er bagefter. Det føles for skolens folk nu og da, som om man er i en

tvangssituation, hvad angår de krav, der stilles udefra – bl. a. med hensyn til dansk-undervisningen. Man må i dag anvende udsendte danske i et meget betydeligt omfang blot for at kunne bestride de funktioner i samfundet, som den hurtige udvikling har nødvendiggjort. Jeg er tilhænger af, at det danske islæt fortsat må eksistere i Grønland. Der bør være lige konkurrence, men som forholdene er i dag, og som de fortsat vil være, hvis man ikke sætter alvorligt ind på uddannelsesområdet og i indlæring af dansk, ender vi meget nemt i en tilstand, hvor hovedparten af de betydende funktioner i samfundet til stadighed varetages af danske udsendte og en lille kreds af grønlændere, og hvor det store flertal fastboende grønlændere udfører de sekundære funktioner, som ikke indbyder til nogen større aktivitet, Jeg tror, at det må være alles ønske, at denne tilstand bør undgås. Det kunne måske være hensigtsmæssigt i denne forbindelse at komme med tal, der belyser behovet for kvalificeret arbejdskraft inden for forskellige områder. Jeg kan blot nævne, at vi inden for skolen for tiden må anvende over 200 rent dansksprogede lærere imod kun ca. 180 grønlandsksprogede, og at de dansksprogede i løbet af de kommende 5 år vil stige op til det dobbelte, hvis vi da i det hele taget kan få det antal, vi har brug for. Antallet af de grønlandsksprogede vil derimod kun stige ganske lidt.

Skolelovsforslaget er et forsøg på at bøde på de mangler, som i dag eksisterer inden for uddannelsen. Forslaget er, som nævnt i indledningen, blevet drøftet i landsrådet, som i princippet er gået ind for det ud fra grundsynspunktet, at de unge i Grønland bør tilbydes en uddannelse som den, der tilbydes de unge i Danmark. Landsrådet har i hvert fald klart ønsket, at realeksamen i Grønland skal have den samme værdi som den danske.

Jeg finder det naturligt i dette indlæg til diskussionen at gøre rede for skolelovsforslagets afsnit om det grønlandske og det danske sprogs placering i skolen, eftersom disse afsnit er blevet draget frem i diskussionen.

Man har i skolelovsforslaget ikke nævnt noget om undervisningssproget udfra følgende synspunkter:

Der findes i Grønland lærere, der ikke er i stand til at undervise på grønlandsk, ligesom der findes lærere, der ikke magter at undervise på dansk. Der er altså mulighed for indenfor lovens bestemmelser for hvert enkelt tilfælde at indrette sig efter lærerkræfterne samt efter det behov for hvert af de to sprog, som til enhver tid vil eksistere; men det er klart, at dansk i praksis vil indtage dominerende plads i byerne, hvor de fleste lærerkræfter nødvendigvis må være dansktalende i en lang årrække fremover, medens det omvendte vil være tilfældet på mindre pladser. I tilknytning hertil skal det lige nævnes, at de lærebøger i orienteringsfagene, vi udgiver i disse år, er skrevet på grønlandsk og dansk.

I skolelovsforslagets § 14, stk. 2, er der skabt mulighed for, at undervisningen i

faget grønlandsk kan udskydes til begyndelsen af 3. skoleår, såfremt et flertal af forældrene til de skolepligtige børn, som ikke på anden måde er fritaget for faget grønlandsk, er indforstået hermed.

Dette afsnit i skoleloven er blevet diskuteret livligt i indlæg i bladene, og det er blevet betegnet som stridende imod den metode, der anbefales af eksperter.

Bestemmelsen om at udskyde grønlandsk til 3. klasse bygger på en forsøgsordning, der startede i 1959, og som i de forløbne år har haft en overvældende tilslutning fra forældrenes side. I disse såkaldte forsøgsklasser undervises børnene i de to første år 10–12 timer ugentlig i faget dansk samt på dansk i faget regning. Undervisningen i religion og i faget anskuelse foregår derimod på grønlandsk, og der er lagt vægt på, at børnene i faget anskuelse netop skal opøves i at udtrykke sig på grønlandsk. Det har desværre ikke været muligt at foretage hverken videnskabelige undersøgelser over forsøgets virkninger – psykologiske og pædagogiske – eller nødvendige kontrolforanstaltninger, og indtrykkene har af den grund kun kunnet sammenfattes på grundlag af rapporter fra de lærere, der underviser i faget grønlandsk, dog på grundlag af mine egne indtryk ved overværelse af timerne. Det må endvidere understreges, at der er mange faktorer, der spiller ind i bedømmelsen af resultaterne, der varierer fra klasse til klasse og fra sted til sted, idet der nødvendigvis må være en betydelig intelligensspredning, ligesom lærerkræfternes kvalitet må spille en stor rolle.

På grund af de forhold, som jeg lige har omtalt, har jeg været meget forsigtig med mine udtalelser om resultatet af denne forsøgsundervisning, men det foreløbige indtryk synes at være det, at gennemsnittet af børnene tilegner sig mundtligt og skriftligt grønlandsk hurtigt, når de begynder med indlæringen af grønlandsk fra 3. klasse, og at den tidlige grundige indføring af dansk giver gode resultater i forhold til den tidligere anvendte praksis, hvor man starter med begge sprog på én gang, eller hvor man startede med danskundervisningen på et senere tidspunkt. Det er indtrykket i dag. Det udelukker naturligvis ikke, at det kan ændre sig senere.

Det skal understreges, at man med medtagelsen af denne bestemmelse i lovforlaget ikke har villet låse sig fast til en bestemt metode. For det første forudsætter bestemmelsen, at der skal være forældreflertal for at udskyde grønlandsk til 3. klasse. For det andet anvendes udtrykket „kan udskydes“. Det betyder, at denne bestemmelse ikke behøver at komme i anvendelse, hvis undervisningsformen viser sig ikke at være den rigtige. Vi er fra skolens side naturligvis meget opmærksomme på dette forhold, hvis udskydelsen af grønlandsk til 3. klasse skulle vise sig *ikke* at være den rigtige fremgangsmåde. I dette vigtige spørgsmål gælder det, at man ikke fastholder en metode alene for metodens skyld, men at man til stadighed er opmærksom på andre muligheder. I denne tid, hvor vi gang på gang må etablere overgangsforanstaltninger, forsøger vi i det hele taget at være vågne overfor eventuelle uheldige

Foto: Jette Bang

*I landsrådet er man i princippet gået ind for,
at de unge i Grønland tilbydes en uddannelse som den, der tilbydes unge i Danmark.
derfor er sprogkundskaberne og sprogundervisningen blevet det store problem.*

virkninger, og vi er til enhver tid parate til at ændre det forkerte i det, vi måtte foretage os.

Landsrådet har ikke foreslået ændring af denne bestemmelse, og landsrådet er gået meget stærkt ind for oprettelsen af børnehaveklasser også med henblik på tidlig indlæring af dansk.

I skolelovsforslaget – § 14, stk. 2 – er der endvidere givet mulighed for, at eleverne helt kan fritages for faget grønlandsk efter nærmere af skoledirektionen fastsatte retningslinier. Denne bestemmelse angår naturligvis først og fremmest børn af danske tjenestemænd, der opholder sig i Grønland inden for en kortere periode. Landsrådet har ønsket denne bestemmelse ændret derhen, at fritagelsen for undervisning i grønlandsk sker efter nærmere af Grønlands landsråd fastsatte bestemmelser.

De danske skolebørn i Grønland har i forvejen et handicap ved, at flertallet ikke blot er i Grønland i kortere tid, men også ved at mange af dem samtidig skifter skole under opholdet i Grønland, idet forældrene kan blive forflyttet til et andet sted. Et forsøg på at gennemtvinge en nogenlunde kontinuerlig undervisning af denne gruppe børn i grønlandsk vil i praksis volde en del vanskeligheder. Dertil kommer, at det vil være en belastning for de grønlandske lærerkræfter, som vi ikke har for mange af.

Det skal dog for fuldstændighedens skyld nævnes, at undervisning af danske børn i faget grønlandsk stadig praktiseres, hvor det naturligt kan ske.

Udover børn af danske tjenestemænd findes der i dag et stort antal børn af blandede ægteskaber, og dette tal vokser stærkt i disse år. Denne gruppe børn taler i reglen både grønlandsk og dansk, men det kan desværre nogle gange være svært at afgøre, hvilket af de to sprog der kan betegnes som de pågældende børns naturlige udtryksmiddel. Der er også enkelte børn af grønlandske familier, som under ophold i Danmark – enten med forældre eller alene – har tilegnet sig det danske sprog i et sådant omfang, at de i overgangen til Grønland kan have svært ved at følge den normale undervisning på grønlandsk og i faget grønlandsk, og hvor det kan være svært for forældrene at afgøre, hvorvidt børnene med tilstrækkelig stort udbytte kan deltage i den normale grønlandsk-undervisning. Der er af den grund udsendt et vejledende cirkulære fra skoledirektionen, hvor der fremhæves betydningen af, at børnene behersker både grønlandsk og dansk, såfremt det er hensigten, at pågældende skal gå ind i det grønlandske samfund.

Skolelovsforslagets afsnit om grønlandsk i realskolen var af mange blevet misforstået, og bl. a. af den grund har det været genstand for en del diskussion. Der er i forslaget opstillet 3 alternativer til politikernes afgørelse.

Alternativ I, hvor grønlandsk og fransk er valgfrie, alternativ II, hvor tysk og fransk er valgfrie med grønlandsk som obligatorisk fag, altså realeksamen uden tysk for nogle af eleverne. Endelig alternativ III, der svarer nøje til den danske, blot med grønlandsk som ekstra fag oven på de andre fag.

Realeksamen i Grønland har siden 1955 været ligestillet med den danske. Antallet af realister stiger i disse år – i sommeren 1965 knap 40 realister, og næste år bliver tallet formentlig omkring 60. Realeksamen er en nøgleeksamen, og det er faktisk

eliten af den grønlandske ungdom, der optages i denne skoleform. Vi har gode erfaringer fra realskoleordningen, men vi ved også, at der stilles meget store krav i faget dansk og i det hele taget i danskundskaber, idet undervisnings sproget er dansk.

Selv om de grønlandske elever vel af naturen ikke er ringere udrustede end deres danske kammerater, må de præstere et betydeligt større arbejde for at gennemføre realeksamen, fordi de må gøre det på et fremmed sprog, som de ikke behersker helt. De fleste af eleverne må tage realeksamen 2–3 år senere end deres danske kammerater. Dette er i sig selv ikke tilfredsstillende i det lange løb, og værre er det, hvis værdien af realeksamen i dansk målestok skulle give anledning til tvivl og diskussion.

Landsrådet er som sagt gået ind for, at realeksamen i Grønland bør svare ganske til realeksamen i Danmark. I erkendelse af, at det arbejdsmæssigt vil blive en meget hård belastning for eleverne i Grønland sammenlignet med elever på realafdelingerne i Danmark, har landsrådet valgt en kompromisløsning gående ud på, at grønlandsk er obligatorisk fag i 1. og 2. realklasse, men frivilligt fag i afgangsklassen – altså i 3. real. I 3. real vil f. eks. elever, der agter at søge optagelse på seminariet, få lejlighed til at modtage undervisning i grønlandsk.

Det danske sprogs placering i skolelovsforslaget tilsigter indlæring af dansk i et sådant omfang, at de unge kan gå ind i en uddannelse i Grønland og i Danmark uden sproglige handicap, hvilket er et langsigtet mål. Som nævnt i det foregående er bestemmelserne ikke strammere end, at der kan foretages ændringer inden for de givne rammer, hvis et sådant skridt skulle blive nødvendigt.

Der er indenfor sprogindlæringen i Grønland to yderpunkter, man kunne lægge op til diskussion.

Man kunne tænke sig den udvej, at det grønlandske sprog lægges til grund for uddannelse for det store flertal af de unge. Den yderste konsekvens heraf vil være, at grønlandsk må indtage en dominerende plads i skolen, og dansk indlæres som et sekundært sprog. Vælger man dette, må man også være indforstået med, at den uddannelse, der gives i Grønland, inden for mange områder ikke får den samme værdi som den danske. Kontakten udadtil – d. v. s. med Danmark – må inden for administrationen og det politiske liv for det store flertals vedkommende formidles ved hjælp af tolke.

Man må endvidere se i øjnene, at de mere betydende funktioner i det grønlandske samfund, hvor der kræves videregående uddannelse, endnu i mange år må varetages af udsendte danske samt af en lille gruppe udvalgte grønlændere. Et sådant uddannelsesprogram vil kunne give mulighed for udvikling af det grønlandske sprog, men samtidig isolation af det grønlandske samfund.

Stiler man derimod efter ligestilling med Danmark inden for uddannelsesområdet inden for den kortest mulige tid, kan man næppe komme uden om en meget effek-

tiviseret indlæring af dansk, sådan som der er blevet givet udtryk for i skolelovsforslaget. I yderste konsekvens kan der blive tale om tilsidesættelse af det grønlandske sprog – ikke som dagligt udtryksmiddel, men som uddannelsessprog. Der er i dag i Grønland et klart ønske om uddannelsesmæssig ligestilling med Danmark, og det er i høj grad spørgsmålet, hvorvidt dette kan nås ved, at grønlandsk i højere grad end i dag anvendes som uddannelsessprog. Det er faktisk uddannelsespresset, der må udgøre et kardinalpunkt i diskussionen, hvis samfundsudviklingen skal fortsætte som i dag. Denne fremgangsmåde vil give ringere mulighed for opelskning af det grønlandske sprog.

Nogle vil nok mene, at der kan nævnes endnu en udvej, nemlig den mellemvej, hvor udviklingen kan ske gradvis.

Jeg har med vilje ikke villet nævne denne udvej som noget specielt, idet det faktisk er det, der sker i dag, og som vil ske fremover, eftersom bestemmelserne i skolelovsforslaget er langsigtede, og eftersom udviklingen netop vil ske på grundlag af øjeblikkets stade. Dog må man her tage lærersituationen med i betragtning, idet vi må se i øjnene, at vi fremover på grund af mangelen på grønlandsksprogede lærere vil blive nødt til at anvende dansksprogede lærere i fag, hvor vi normalt ville have brugt en grønlandsksproget lærer. Tvunget af omstændighederne kan vi altså blive nødt til at anvende dansk som undervisningssprog i større udstrækning, end det er ønsket.

Det er klart, at der knytter sig følelser af national art i diskussionen om sproget. Jeg vil ikke komme nærmere ind på dette, da jeg regner med, at det bliver berørt af andre. Indlæringen af det danske sprog i Grønland er ikke påtvunget og har aldrig været det. Det er et ønske fra det grønlandske folk. Den reaktion, der er fremme, viser, at der er årvågenhed med hensyn til de værdier, der findes hos det grønlandske folk. En latent årvågenhed har vi brug for i Grønland i disse år – også i sprogspejgsmålet. Den omstændighed, at reaktionen i første række kommer fra grønlændere, der behersker dansk, og som har fået solid indsigt i forhold uden for Grønland, bekræfter den opfattelse, at det grønlandske sprog, og hvad der kan falde ind under grønlandsk kultur og grønlandske traditioner, er tilstrækkelig levedygtig til, at en grundig indføring i det danske sprog og vesteuropæisk kultur ikke behøver at afstedkomme tilsidesættelse af de værdier, som i forvejen findes hos det grønlandske folk. Det er et uhyre vigtigt spørgsmål, som vi fra skolens side hele tiden må være opmærksom på. Jeg tror på, at det grønlandske sprog *ikke* vil forsvinde, selv om vi sætter kraftigt ind i danskundervisningen. Vi uddanner lærere i Grønland netop med henblik på, at de skal kunne varetage undervisningen i grønlandsk, grønlandshistorie, og hvad der kan betegnes som værende specielt for Grønland. Det grønlandske sprog vil fortsat blive anvendt i kirke, radio, bladudgivelse og bogudgivelse, lige-

som formålet med grønlandskundervisningen må formuleres klart. Den årvågenhed, som allerede findes i dag for bevarelsen af det grønlandske sprog og de nationale værdier, vil borge for, at det særprægede ved det grønlandske folk – herunder sproget – holdes i live.

Ovenstående var andet indledende oplæg ved diskussionsaftenen om sprogproblemet i Grønland, som holdtes i Det grønlandske Selskab den 11. november 1965.